

## رۆ گهر دوونی نازاډی چاپمهنی

رۆ سینزهو مانگهو پاژرهژی (یهرئ مانگهو مهی) گرد سالیو رۆ نازاډی چاپمهنین. ئی رۆه (۳ مانگهو مهی) جه رۆ ۲۰ ديسامیروو سالهو ۱۹۹۳ جه لاو ریکوزیاو یونسکوی سهر به ریکوزیاو نهتهوه یوگیرتهکا جه گلیرمه بهی گردی ئی ریکوزیا به پینسهو رۆ گهر دوونی نازاډی چاپمهنی دهسنیشان کریا. هۆکار، و ویردهو دهسنیشان کردهی ئی رۆیه گیلۆه پهی جار نامه یونسکوی، نهشناسیا به جار نامه شاروو ویندهوکی جه وه لاتوو نامیبیای که رۆ سینزهو مانگهو پاژرهژو سالهو ۱۹۹۱ ای چا شارنه لوا راوه. جه سالهو ۱۹۹۴ یهو گرد سالیو چی رۆنه به سیمیناری و مهراسمی جوراوجورئ باسوو نازاډی چاپمهنی و رۆنامهوانی و گیروگرفتئ و وهر بهسئ پینسهو رۆنامهوانی و بارودوخو چاپمهنیهکا چه سهرانسرو دنیاینه کریو.

یونسکو جه یاساو تاییهت به نازاډی چاپمهنی ویشنه به تیروتهسلی باسوو چهنی راوهلوی و دهسه بهر کردهی نازاډی چاپمهنی شی که رۆوه ویاگیری سهر نازاډی راپورت دای و راپورت نویستهی پهی بهروستهی راسیهکا، پسهو بنهماو سیستیمو دیموکراسی که رۆ. ئی ریکوزیا ههر پاسه گرینگیهو تاییهت مژو به ههر مانه ی زانستیانی و سهر بهوئ بیهی دهسگاه راپاونهر مکا و دورمو وستیشا جه دهسه لاتی سیاسی.

جه ویردیو نه فره دوریچه نه دهمودهسگاو چاپمهنی فره تهر به بهر هه مه چاپکر یایهکا وچی، پینسهو رۆنامهی، گوڤاری، پهرتوکی (کتیبی)، پلاکاتی، بروشورئ و... هتد. ئارو جه چوارچیهو ئی نامینه رادیو و تله فزیوون و ماباقی راپاونهره گردیهکا، پینسهو راپاونهره دیجیتالیهکایچ راشا کریاینهوه. به گردی و به کورتی دهمودهسگاو چاپمهنی پا راپاونهره وچیو که جه راو دهسکرده تیکنیکیهکاوه به مهخسهوو زانیاری یاونای، ویرورا وهشکردهی، چهمداری دهسه لاتی، رهخنهگیرتهی جه دهسه لاتی و یان لایه نیو، هوشیار که ردهیهو کومه له گای سهرقالینی وچهی تاکی و چهی کومه لی ئینای جه پیوهنئی بهیناوبهینی یان بهر دهوامینه. راپاونهره گردیهکا ئارو پهی ویشا دهسه لاتیو مرمانا که به دهسه لاتی چوارم نامی بریو. ئه رکوو ئی راپاونهره جه راسیهنه یاونای زانیاری و.. به گلیرگهین به شیوازیو بابه تیانه و شاره زایانه و گردیاوایانه.

گلیرگه مشو چی راپاونهره و بابه ته که شتا و زوانیشا خاس بیاوونه و چی رایوه جه پیوهندیه گلیرگهیهکا، جه دیارده کومه لایهتی و سیاسی و ئابووری و... یاوونه، تا بناوو ویش و نهو مجه کاش و بهرژمه هندیه کاش دلئ ئی گلیرگهینه بیژوه و دوس و دژمنو ویش بشناسو و جه واتهمانی سیاسی (دیسکورس) و روه دایه سیاسیهکا و نهوه فاریا گلیرگهیهکا بهش به حالوو ویش بهشدار بو و شونی ویش بنیوره. چی وینگهوه مشو راپاونهره گردیهکا وهل جه گردچیهنه سهر بهوئ و بیلایهنی با، ههست و سوزوو تاییهتی ویشا تیکهل به ههر مانه ی راپاونهریشا نهکهره، ویر و پهیلوائ جیاوازی وه لا کهراوه و دوره په ریزئ با جه نرخنای ئی پهیلوا به جیاوازا. ئی نرخنایه بنیاره پهی تاک و کومه لی. چوون بیه ی ویر و پهیلوائ جیاوازی یو جه کوله که ههره گرینگه کاو سیستیمه دیموکراتیکه کانه.

فره پهیلوایی (پلوورالیسمی پهیلوایی) بو به هۆکاروو ئانهیه که تاک و کومه ل پهی چاره سهری کیشه سیاسی و ئابووری و کومه لایه تیبه کاشا راجاری جوراوجوریشا و هروده سینه با، تا بتاوا گردیشا بهر ئاورد

کهرا و باشتهرین راجاری پهی ویشا و گلیرگهیشا هورچنا. نهگهر ئی حالته فرهپهیلوایه جه گلیرگهنه نهبو و تاک و کومهل دمرهفتوو هورچنیهیشا نهبو، به ویر و پهیلوای تاییهتوو ویشاوه بهشدارئ نهوهفاراییه سیاسیهاکه نهبا، نیترو و یهروو بریاردای گلیرگهیی نمهنهئو و هیچ مدرامانیو کومهلایهتی وهش نمهبو. جه گلیرگایه چیمهنه را پهی دیکتاتورئ و ملهؤری دهسهلادارهکا وهشه بو و گهندهلی سیاسی و کومهلایهتی و نابووری و.. بالی نهگریش کیشو سهرو گلیرگهیره.

ههر وهلاتیو پهی ویش به پاو وملهکوتهی کومهلایهتی و یا سیستیمی سیاسی ویش شهرت و مهرجئ تاییهتی ویش پهی نازادی یان و مرههسی چاپهمنی ههنئ. من چیهگنه کورته ئیشاریو به بنهماکاو یاساو چاپهمنی (پریسهکؤدیكس) و ئالمانی کهروو. پریسهکؤدیكس یان "یاسائ بنههتی چاپهمنی" ئا بنهمایانی که شوروا چاپهمنی ئالمانی جه سالهه ۱۹۷۳ پسههنئ و وهلاوش کهردینئوه.

### **راس واتهی و ریزگیرتهی جه بهها مروقیهکا ۱-**

راس واتهی و راس نویستهی و ریزگیرتهی جه بهها مروقیهکا و یاونای زانیاری و ئاگاژاری راس و بی کهم وکوری به ویرورای گردی یو جه ئهرکه گرینگهکاو دهم ودهسگا چاپهمنیهکان. ههر کهسئو که چی ویرهنه و سهروو ئی بنهمایه وهریرهسانه ههرمانه کهرو، تاوو یاگی شیاو و متمانه پهنهکهریایی ئی رایاونهرا پاریزنو.

### **وردوینی (دقت) ۲-**

پهيجؤری وردوینانه جه ههرمانهه رایاونهرینه فره پهیوازن و وئیاریزانی چی ههرمانئ وردوینانی شکؤ دهسگاو رایاونهری ماروره واری. ههر بابته و زانیاریهه چهنی تهک به تهکوو واتهکاشا(واژه)، و ههرپاسه چهنی وینئ و گرافیک و... مشو به وردوینی هورچنیا، راسیشا پهشتراس کریووه و و سهلهمیو، ئیجا وهلاوئ کریاوه. دلینه و کاکلهو ئی ههوال و زانیاری و وینه و... مشو پیسهه ویشا بو و نمهبو به سهلیقهه ههوالنووسی پیچ و پهناش وزیونه و فاریو. نهگهر ههوالئو یان باسئو به دلنایهوه پهشتراس نهکریابوو مشو پیسهه ههوالئو یان باسئو پهشتراس نهکریای باسش و نه کریو.

### **راسکهردهیهه ههوالئو چهوتی ۳-**

نهگهر ههوالئو یان نویسیایهه به تاییهت جه باره کهسئوه به ناراس بهربشو، مشو به زووتهرین عان جه لاه وهلاوکهروو ئا ههوالیهه به داواو چهنهویهردهی چا کهسهیه به ناراس دریو قهلم و دماهر راس کریووه.

### **سنوورو پهيجؤری ۴-**

عانو پهيجؤری، به تاییهت پهيجؤری جهبارهه کهسئوه، مشو بیلایهنانه هورزوکهوت کریو و جه شیوازی به ناهق خساردهری و وردکهری ئا کهسهیه وئیاریزی کریو.

## نهينی پيشهیی ۵-

رايونهري مشو درکنای نهينی دهسگاو رايونهرئ وئشا پهی لايذهی پاريزنا. چی بارهوه پهنا بهرا به ياساو "مافوو وئپاريزناي جه شاهيژدياي" و بی ئيجازهی رهسمی راوهبهروو دهسگای رايونهرئ، زانيارى پيشهیی به کهسی نهئا. ريککهوتنامهو نهينی پاريزناي رايونهرئ سهروو بنهماو متمانى به يوى موره کريو و مشو پاريزيو.

## جياکهردهيهو پيشهیی رهسمی جه پيشهکاتهری ۶-

ههوانوسى و ههوانپيشکهشکهري و چاپگهري و... مشو وئشا جه پيشهکاتهری که پئوهنژديشا به پيشهکاهو وئشاوه نيهن دوورئ وزاوه، به تاييهت چا پيشا که با به هوکاروو بيتمانیهی به دهمودهسگا رايونهرهکيشا.

## جياکهردهيهو بهشوو ريکلای جه دلينهو ههرمانهو دهسگاو رايونهری ۷-

وههپهرسی دهمودهسگاو رايونای وهرانهروو ويروروا گرديهو پاسه موازو که کاکلهو ههرمانهو رايونهری دووره بو جه بهشوو ريکلایموو نا دهسگای. هههپاسه به هيچ شيوازيو نمهبو بهرژمونهندی شهخسى و يا قازانجى نابوورى وههپهرساو ئى دهسگای يان لايهنيتري سهروو ههرمانهى بابهيانئى و بيلايهنانئى دهسگاو رايونای شونى بنيوره. دهسهو راوهبهري و ههرمانهکهرئ رايونای مشو هيئلهی سووره مابهينوو ههرمانهو رايونايشا و بهشوو ريکلای و ههه جووره قازانجى شهخسى ديارى کهرا و هيچومخت چا هيئلى نهپراوه. ئى سنووره مشو جه دلينهو ههرمانهکيشانه به زهقى پهی گرکهسى بهرگنو.

## پاريزناي کهسايهتی و ژيوای شهخسى تاکى ۸-

رايونهر مشو ههميشه "ياساو پاريزناي ژيوای شهخسى تاکى"، وههچهم گيرو و سهروو ئى بنهمائ دهمدرئى سهروو ژيوای شهخسى کهسى نهکهرو. تهنانهت عانيو که کهسيو توشوو تاوانيه بو و ئى تاوانئ پهی گليرگهی خسارئاومره نهبو، مشو نام و نيشانش جه ويروروا گرديهنه پاريزيا بو. بهلام نهگهر تاوانبار توشوو تاوانيه بيه بو و ئى تاوانئ پهی گليرگهی فره زهرمهنده بو، نا ومخته کريو ئى تاوانبار به گليرگهی بشناسيو تا خهک ناگادار کريوه، ههم وئش پاريزنو، ههم نهگهر تاوانبار نهگيريابو، خهک ياردى وههپهرسا بئو تا تاوانبار دهبهسهه کريو.

## پاريزناي شکو و ناوورو تاکى ۹-

رايونهر مشو پابهنئوو ياساو رايونای و هههپاسه ياساو "مافوو لهکهدار نهکهردهی شکو و ناوورو تاکى" بو و جه نويسايهکاشهنه نه به واتئ و نه به وئنه ئى مافيه لهکهدار نهکهرو و ئهوپهروو ههولئيش بئو که پاريزنوش.

## ئاين، جههان وينى، داب و نهريت ۱۰-

رايونهر مشو جه ههرمانهى رايونهريشهنه وئش جه زامذارکهدهی و وردکهدهی(تحقير) باوهرى ئايينى، جههان وينى شهخسى و داب و نهريتي کومهلايهتی تاکى وکوملهی پاريزنو.

## راپورتی ههستیار و پاریزنای گهنج و زاروی ۱۱-

رایاونەر مشۆ جه وه لاکهردی ناوهر پهرسانهو راپورتی ههستیاری، پیسهو نیشاندای زهر و زوری و گوشت و بری و... دوور هه پهریزی کهرۆ و ریز جه یاساو زارۆ پاریزی گیرۆ و ئی یاسایه بی ئیلو ئهولا بهرۆ راوه.

## ۱۲- جیاوازی وستهی (تبعیض)

دهموودهسگای رایاونەر به هیچ شینوازیو پهریش نیهن جیاوازی وزۆ بهینوو مرۆقهکا به بونهو جیاوازی رهگهزی (نیر و ما) و یان جیاوازی ئایینی، نهتهوهیی، پاگهی کومه لایهتی، سهقهت و ساقی جهسهیی و رهوانی و....

## بیتاوانی وهل جه بریاری دادوهی- ۱۳

هیچ لایه نیومافوو ئانهیشه نیهن کهسیوه وهل جه بریاریوو دادگای به تاوانبار بڤۆ قهلهم و چی بارهوه ههوالیو پهشترا سنه کریا وه لاکهردوه. گرد دهسگایه رایاونهره مشۆ پابهنتوو ئی یاسایه بۆ.

## راپورتی پزشکی - ۱۴

پهی وه لاکهردیهو ههوالی پزشکی (چارهسهری و دهواو دهرمان) مشۆ و ئی پاریزی جه وه لاکهردیهو ئا ههوالا کریۆ که واده و بهلئینی پیشومخت، ناراس و ناتهمام به خهلکی مڤا. ههر ههوالیو پزشکی ناتهمام که گنۆ وهلی کوتای پهچۆری پزشکی، بۆ به هۆکاروو هیوایهو بی بنهمای و یان توقنای خهلکانیو که پهیوازشا به چارهسهری ههن.

## قازانجوازی (سودجویی) - ۱۵

ههر قازانجوازیهوه، پیسهو رشفهت گیرتهی که بۆ بایسوو بریاری فارای رایاونهری به قازانجوو رشفهتدهری، چهنی یاسا بنهرهتیهکاو رایاونای یۆی نمهگیرۆوه و وهر بهسهن. ههر کهس به تهماعهوه رشفهتگیرتهی و ئیش جه وه لاکهردی راسیهکا پاریزنۆ، و ئیش جه بیلایهن بیهه و ئازادی بریاردای رایاونهری لادان و شایانوو ههرمانکهردی چی دهسگایه نیهن.

## ناشکرا کهردی لادای جه یاساکاو رایاونهری- ۱۶

ههر رایاونهریۆ که جه یاسا بنهرهتیهکاو چاپهمهنی (پریسه کۆدیکس) ی لا بڤۆ، گنۆ و هروو رهخنهوه شۆراو چاپهمهنی. ئا رایاونهره مشۆ ئی رهخنهیه که گنۆ سهرش، به نام ونیشان و هۆکار شهو پهی وانهر، گۆشگیر یان وینهره کایش به نامی پریسه کۆدیکسیه و ناشکرا کهرۆ.

نووستهی و هورهوگینای: موختار کهریمی- ئالمان